

TALLÓZÁS

McLuhan posztulátumai

(Secolul 20, 114.)

Vajon az írásbeliség legfőbb és végleges formája-e az emberi művelődésnek? Vajon az elektronikus korszak tömeghírközlési eszközei, az úgynevezett mass media — a telefon, a rádió, a televízió — nem módosítják-e alapvetően művelődésünk tartalmát és észlelésünk formáit is? Talán nem mindenki tudja, hogy ezeknek a manapság világszerte sokat vitatott kérdéseknek a fölvetése Marshall McLuhan kanadai professzor munkásságához fűződik. McLuhan csaknem négyezer év emberi kultúráját tekintti át, hogy e kérdéseket megválaszolhassa. Mégis e hatalmas anyag McLuhan munkáiban néhány pontosan megfogalmazható vezéreszme köré rendeződik. Ezeket az alapgondolatokat a román világirodalmi folyóirat McLuhannek szentelt összeállításából John M. Culkin cikke foglalja össze. Culkin a következő öt „posztulátumot” sorolja föl:

1. *Időszámításunk előtt 1967. Mindegyik érzékünk tevékeny.* Az időpontot többekévesé önkényesen választották meg, a szimmetria kedvéért. A lényeg az, hogy a főnői ábécé feltalálása előtt vagyunk, amikor még a külvilág egyidejűleg és egyaránt hat látásunkra, hallásunkra, tapintásunkra, szaglásunkra meg ízeletésünkre. Ugyanis tévedés azt hinni, hogy a mi mai észlelésünk az észlelés egyetlen lehetséges módja. Mindegyik kultúra kialakít bizonyos egyensúlyt az érzékek működése között, s bármelyik érzék előtérbe kerülése a többiek rovására — például a látásé, különösen a könyvnyomtatás feltalálása óta — megbontja ezt az egyensúlyt.

2. *A művi utánozza a természetit.* Minden technológia vagy művészet az ember fizikai és pszichikai adottságainak meghosszabbítása; a kőbalta a kéz, a kerék a láb, a lencse a szemé, a rádió a hangé és a fülé. Az elektronikus médiumok jóvoltából ma a földgolyót egy, az emberi idegrendszerhez hasonló hálózat veszi körül. Így létrejön az emberi tapasztalat egységes és egyidejű mezeje; minden a szemünk láttára zajlik le; a Föld „kozmosz faluvá” vált.

3. *A természeti utánozza a művit.* Az ember szerszámokat teremt, a szerszámok teremtik az embert. Érzékszerveink meghosszabbításai kölcsönhatásba lépnek érzékszerveinkkel. A médiumok meghatározzák érzéki benyomásaink jellegét. A „hot” (meleg) médiumok — a mozgókép, a rádió — tökéletesebben, hívebben közvetítik a jelzéseket, mint a „cool” (hideg) médiumok — a televízió, a telefon. Utóbbiak fokozottabb részvételt, aktivitást követelnek meg a jelzés felfogótól. A televízió jegyében született nemzedék erősen hajlamos arra, hogy mindenbe beleértse magát.

4. *Az ember kialakítja az ábécét, az ábécé alakítja az embert.* A könyvnyomtatás feltalálása óta egyeduralomra emelkedett írásbeliség századai alatt az ember — anélkül, hogy észrevette volna — hozzászokott ahhoz, hogy tapasztalatait elvont elemek szaggatott, lineáris egymásutánjává rendezze; az egyes vonal — az írás struktúrája — a műveltség rejtett kulcs-metáforája lett.

5. *Időszámításunk után 1967. Mindegyik érzék újra tevékeny akar válni.* A nyomtatott betű egyeduralmával együtt megdőlt a látás egyeduralma is. A szóbeliség, a hallási és mozgásérzetek mai túltengése — például a fiatalok beatles-örületében — az érzéki egyensúly megbomlásának tulajdonítható. Egylőre még messze vagyunk a harmonikusan fejlett emberi személyiségtől.

Időszaki sajtótermékek egy kisvárosban

(Könyvtári Szemle, 1970. 3.)

Székelyudvarhely múltjának megismerése vagy éppen monográfiájának megírása aligha volna lehetséges a helyi időszaki sajtótermékek tüzetes tanulmányozása nélkül. Felbecsülhetetlen adatforrásról van szó, egy adott korszak társadalmi-gazdasági struktúrájának, kulturális, művészeti életének tükréről. Hasznos munkát végzett tehát Molnárné Hubes Éva, amikor *Székelyudvarhely időszaki sajtótermékeinek történeti áttekintése* cím alatt számba vette, összegyűjtötte a Székelyudvarhelyen megjelent időszaki kiadványokat, s dicséret illeti a Bukarestben megjelenő *Könyvtári Szemlét*, hogy helyet adott ennek a tájékoztató írásnak.

A helyi időszaki kiadványokat három történeti korszak keretében ismerteti a szerző — néha túlságosan vázlatosan,

1872-ben jelent meg a város első kormánypárti, politikai és közművelődési hetilapja (*Udvarhely*), amelyet már a következő évben az ellenzék heti kiadványa (*Baloldal*) váltott fel. Meghirdetett célja az akkori kormány megbuktatása, a Székelyföld érdekeinek képviselése volt. Ugron Gábor mellett Orbán Balázs és Bartha Miklós is részt vállalt a lap szerkesztéséből. 1895-ben jelent meg a város leghosszabb életű — huszonöt évfolyamot megért — közigazgatási, közgazdasági, közművelődési és szépirodalmi hetilapja, a *Székelyudvarhely*. Ezzel párhuzamosan indult (1898) az *Udvarhelyi Híradó*. E két lap vetélkedése mögött éles politikai harc rejtőzött. Négy évfolyamot ért meg (1896—1899) az állami főreáliskola önképzőkörének folyóirata, az *Édtvös Önképzőkör*, amelyet az iskola tanulói írtak és szerkesztettek.

A XX. század első évtizedeiben az állandó hetilapok mellett hosszabb-rövidebb életű kiadványok jelentek meg. *Udvarhely Vármegye Hivatalos Lapja* a helyi közigazgatási és törvényhatósági testület rendeleteit közli rendszeresen, a tanító-egyesület értesítője a *Haladás*, a jegyzői egyesület szaklapja az *Udvarhelymegyei Községi- és Közjegyzők Közlönye*. A század első évtizedeiben jelent meg a *Vasárnap* című képes hetilap, a *Székely Újság*, a *Református Prédikátori Tár*, az *Unitárius Szószék*. Összegezésül: 1872—1918 között kilenc hetilap, nyolc szaklap, folyóirat jelent meg Székelyudvarhelyen.

Az első világháború után megnövekedett a helyi időszaki kiadványok száma. Megjelenik a *Székely Közélet* című politikai, közgazdasági és társadalmi újság, melynek irodalomtörténeti jelentőséget adott, hogy főszerkesztője Tompa László. Tanügyi és gazdasági hetilap a *Tanítók Lapja*, politikai lap az alcímét sürűn változtató *Hargita*, amelyet kezdetben román és magyar nyelven nyomtattak. Székelyudvarhely egyik legjelentősebb kiadványa a *Székelység* című, havonként megjelenő folyóirat (1944-ig Bányai János geológus szerkesztette). Ezzel egyidőben indult a *Secuimea* című újság, 1936—40 között jelent meg a *Megértés*, a *Școala satului din Secuime*, a *Justiția*, a *Református Gyűlékezeti Élet*, a *Székelyes Női Divat*. Idézünk még néhány adatot: 1929-ben 10, 1931-ben 11, 1934-ben 13, 1937-ben 13 időszaki sajtótermék jelent meg Székelyudvarhelyen.

1944 után indult a *Szabadság* című hetilap, mely 1951-től a Magyar Népi Szövetség Udvarhely megyei lapja, majd az RKP Udvarhely Rajoni Vezetőségének és a rajoni, illetve városi néptanácsnak lesz

a hetilapja. Örököse az 1951 végén Brassóban induló *Vörös Zászló*.

Az ilyen természetű felmérések, kutatások elvitathatatlan hasznuk mellett követendő példaként is szolgálhatnak a művelődéstörténettel szívesen foglalkozó helyi szellemi munkaerők számára.

Costa Carei halálára

(*Foaia noastră*, 1970. 19.)

A Budapesten megjelenő román lap megemlékezést közöl Domokos Sámuel tollából a 61 éves korában váratlanul elhunyt neves bukaresti műfordítóról, a román—magyar irodalmi kapcsolatok és a két nép barátsága hű ápolójáról. Costa Carei a Szatmár megyei Szaniszlón született (eredeti neve: Coriolan Căltău), a magyar irodalmat már kora ifjúságától ismerte és szerette. Bár jogot végez, az irodalmat és az újságírást választja. 1936-tól a bukaresti *Rampa* budapesti tudósítója. Baráti kapcsolatokat teremt a *Válasz* íróival, megismerkedik József Attilával s a szegedi fiatalokkal. Debrecenben Oláh Gáborné Eminescu verseinek a fordítására ösztönzi. 1943-ban visszatér Bukarestbe, s az antoneszkánus korszak kelles közepén a *Daciában* megjelent cikkébe (*Fenomenul maghiar*) szöve közli Ady *A Duna vallomása* és József Attila *A Dunánál* című versét saját fordításában — nyílt és bátor kiállásként.

A felszabadulás után a Román—Magyar Társaság irodalmi titkáráként tevékeny harcosa a román—magyar kapcsolatok elmélyítésének. 1947-ben Mihail Sadoveanu, Emil Isac és Victor Eftimiu társaságában részt vesz Budapesten a Román Kultúra Hetén. 1948-ban újra Budapestre hívják a *Din lirica lui Petőfi — Petőfi válogatott versei* című két nyelvű antológia megszerkesztésére. A kötet még abban az évben napvilágot látott, számos verset ő fordított.

Önálló verskötete (*Celebrare*) 1936-ban jelent meg, első műfordítás-kötete (*Tălmaciri din lirica lui Ady*) 1945-ben. Petőfi-fordításainak hazai elismeréseképpen Domokos Sámuel idéz Aurel Martinnak a *Scinteia* 1969. július 30-án megjelent cikkéből. Sokat fordított más magyar költők verseiből is; fordításai jelentek meg a román Arany János-kötetben és az *Antologia literaturii maghiare* II—III. kötetében, további híveket szerezvén a magyar költészetnek.

1970 áprilisában írt levelében még arról számolt be, hogy elkészült két kötetre való fordítással: 100 Petőfi- és 100

Ady-vers tolmácsolásával, és *Az ember tragédiája* fordításán dolgozik, amelyből jelentős részekkel már a felszabadulást követő években elkészült.

Az alva tanulás

(*The Times*, 57 798.)

F. Rubin azokkal az eredményekkel foglalkozik, melyeket szerzte a világon, de különösen a Szovjetunióban, egy új tanítási módszer, az alva tanulás, a *hipnopediá* alkalmazásával érték el.

A kijelölt anyagot a tanulók már elalvás előtt, éber állapotban megismerik, majd az alvás beálltakor, a fél- és a könnyű álomban, 30—40 percig hallgatják a magnetofonszalagra rögzített leckét, melyet reggel, mikor az alvás már nem mély, ismét leforgatnak. Így tehát a hét—nyolc órai alvási időszakból általában egy órát tanulásra fordítanak. A módszer célja elsősorban az anyag rögzítése, és főként új szavak, nyelvtan, idegen nyelvek, nehéz tudományos és technikai szak kifejezések, általában adatok, tények elsajátításában eredményes. A tanuló először éber — amikor gondolkodó, következtető képességeit tudatosan használhatja — tekinti át az anyagot, majd fél- és könnyű álomban alaposan memorizálja.

A Szovjetunióban már 180 különféle intézet: középiskola, politechnikum, levelező tanfolyamok, főiskolák és katonai akadémiák rendezkedtek be erre a módszerre. A tanulás kezdetben néhány napot a környezet megismerésére és a hozzá való alkalmazkodásra fordítanak. Majd hetenként három-négy napon át alkalmazzák ezt a módszert, miközben tartózkodniuk kell bizonyos italoktól (kávé, tea, alkohol) és lelki megrázkódtatásoktól. A tanulás különlegesen berendezett hálószobákban folyik. Minden szobában két tanuló van elhelyezve, ágyukat plasztikus anyag választja el, ágyneműjük is olyan anyagból készült, mely a zajokat (horkolás, fordulás, hanykolódás) csökkenti. Fejük fölé (és nem párnájukba) igen jó minőségű hangszórót helyeznek el.

Nem érdektelen a napi, helyesebben az éjszakai program sem: 21,45 órakor a tanulók hálószobájukban készen állanak az alvás előtti leckére, amely pontosan 21,50 perckor megkezdődik. A hangszóró hangjával egyidejűleg a tanulók halkán olvassák a leckét, majd átismélik hangszóró nélkül. 22 órakor villanyoltás, és 10 perc múlva kezdődik az alva tanulás: a hangszóró kezdetben nagyobb, majd 20 perc múlva csökkentett hangerősséggel

közvetíti a leckét. Az audio-program 22,50 perckor fejeződik be. Reggel a lecke 6,30-kor kezdődik suttogó, halk hangon, mely ütemesen felfokozódik a rendes hangerősségre.

Az eredmények máris jelentősek, különösen a nyelvek tanításában, és lehetőség van a módszer nagy perspektívákat feltáró továbbfejlesztésére.

Chagall a bibliából mesél a zürichieknek

(*Le Figaro Littéraire*, 1970. 1270.)

A zürichi Frauenmünster javítási munkálatainak egyik érdekes mozzanatát ragadja meg Pierre Mazars cikke. Több mint tíz évvel ezelőtt, a javítás befejezésekor, az építészek szükségességnek találták a templom ablakainak díszítését. Két pályázatot is hirdettek, de egyetlen terv sem volt megfelelő. A kérdés megoldását akadályozta az ablakméretek aránytalansága (magasságuk 10 m, szélességük alig 1 m); a tervezéskor ügyelniük kellett, mert az esetlegesen nonfiguratív megoldás hangsúlyozta volna az ablakok keskenységét.

A zürichiek Chagallra gondoltak, akiknek ablak-ikonjai világhírűek, és már a svájci kiállításokon is szerepeltek. Hívásukra Chagall megtekintette a templomot, pár hónap múlva pedig bejelentette, hogy makettet készít. 1968 vége felé Charles és Brigitte Marq-Simon reimsi üvegművészeti műhelyében a makett „életnagyságot öltött”. A felavatásra ez év szeptember elején került sor. A zürichiek templomukban Chagall egyik legmélyebben átgondolt, tökéletes művét csodálhatták meg. A művész bibliai történeteket mutat be, de nem egyhangúan az ablakok felső részéből lefelé, hanem felbontva a „mesét” emelkedő, illetve ereszkedő mozzanatokra. A tekintet tehát körutat jár be. A jelenetek leolvasása nem statikus. A mű térben és időben nem egyszerre átfogható, a néző fokozatos „kibetűzésre” kényszerül. Ha tekintetünk az egyik baloldali ikont a megszokott úton, lentől felfelé követi (a jelenet Illést ábrázolja, amint elragadja a tüzes szekér), a jobboldali ikon esetében ezzel a módszerrel tévútra jut, ugyanis itt a történet felülről indul (Mózes a Sinai hegyen a törvénytáblákkal). Hasonló megoldás a középső három ablakon: középen a felemelkedő Krisztus, jobbra Jákob felhőkbe törő létrája, a baloldali ikonon pedig a földre ereszkedő mennyei Jeruzsálem és Dávid, amint hárfán játszik. Jákob lajtorjája kisebb, mint Krisztus alakja, érzékeltet-

ve, hogy ez csak „előszava“ a csúcsra törésnek.

Minden ablak-ikon külön színárnyalat. Balról jobbra: vörös, kék, zöld, sárga és újra kék. Az ólomkötések megoldása is tökéletes. Ezek lobogó ágacskákhoz hasonlítanak az Egő Csipkebokor lángjai fölött. Chagall bibliai alakokat jelenít meg, amelyek ugyanakkor az ő világának alakjai is.

Az amerikai értelmiség a hatvanas években

(Valóság, 1970. 9.)

Az ún. human értelmiségnek az elmúlt évtized amerikai társadalmában vállalt, sok vonatkozásban fordulatot jelző szerepét vázolja fel Sükösd Mihály adatgazdag, elemző tanulmánya. Előjáróban — a radikalizálódási folyamat alaposabb megértése végett — a szerző a tárgyalt periódust megelőző szakaszokat tekinti át. Annak értékelésére, hogy a Kennedy-korszak kormányzási stílusa, kedvező szellemi légköre hogyan és miért járult hozzá a liberális értelmiség társadalmi érdekföldésének, politikai participáció-igényének feltűnő megnövekedéséhez, Sükösd emlékeztet, hogy már a húszas években az írők legjobbjai közül került ki az akkori hivatalos Amerika világviszhangú ellenzéke. A fasizmus legyőzését követő és abból táplálkozó jó közérzet — két évtizeddel később — elenyészett a hidegháború légkörében. Az 50-es években a régi nagy írónemzedéknek egyetlen tagja, Hemingway alkot *Az öreg halász és a tengerrel* jelentékeny művet. A „kísérteties“ 50-es évek fiatal írói: Capote, Salinger „a külvilágból csak az egyedi jelenségeket fogják fel“.

A visszatérés a társadalomba a hatvanas évek derekán következik be. Az ötvenes évektől kezdődően a szociológia veszi át az irodalomtól a szenvedélyes vagy szenttelen valóságkutatás funkcióját, eleinte többnyire csak „a rendszeren belüli ellenzéki liberálisizmussal“. Jellemző példaként említi Sükösd Riesman *A magányos tömegét*, amelyben „nincs ideológia s főként nincs ellenzék politikai“. Ez a könyv valóban igazolni látszik, igen rövid távon ugyan, Daniel Bell 1960-ban megjelent munkájának, *Az ideológia alkonyának* alaptételét, melyet aztán az egész rákövetkező periódus csattanósan megcáfol. Ekkor szólal meg a szociológia a legigényesebb tudományosságtól a zsurnalizmusig (Vance Packard népszerű kötetei). Virágzik a szociálpszichológia is — elméleti forrása a mítoszaitól

jószerevével megszabadított freudizmus — Kardiner, Laswell, Fromm műveiben.

Az *establishment* kereteit túllépő értelmiség ellenzékiesség valójában C. Wright Mills úttörésével kezdődik. „Az ő társadalom-vizsgálata máig a legteljesebb kísérlet az amerikai késő kapitalizmus osztály-tagolódásának, hatalmi és érdekviszonyainak feltárására.“ Az első volt, aki „... a rendszer aktív politikai ellenzöje lett“. Az „új baloldal“ gyűjtőfogalmat Sükösd szerint Mills használta elsőnek. A hagyományos értelmiséghez képest, amely szigorúan megmarad szaktevékenysége korlátai közt, illetéktelennek minősítvén magát a politikai cselekvésre, a mai balratolódott értelmiség sokkal gátlástalanabban követel részt a politikai közéletben, amit nem utolsósorban a már említett Kennedy-rendszer tág látókörű értelmiségi-politikája, majd az elnök-gyilkosság ténye a mögöttese meghúzó sötét erők fenyegető jelentkezésével, az Egyesült Államok agresszív politikája együttesen idézett elő.

Noha a „new left“ a szocializmust társadalmi eszményként, a marxizmust világnézeteként vallja a magáénak, eleinte legalábbis meglehetősen tág teret enged e fogalmak értelmezésének. Tagadását kiterjeszti majd minden létező társadalmi struktúrára. A konkrét amerikai valóságból kiindulva nem is meglepő, hogy az „új baloldal“ a „fogyasztói társadalmat“, a „jólétet“ általánosan elutasítja. E mozgalom teoretikusai — állapítja meg a szerző — nem tarták fel eddig az Egyesült Államok gazdasági mechanizmusának törvényszerűségeit, annál mélyebbre hatoltak viszont a mechanizmus szociológiai következményeinek vizsgálatában. Noha tagadják az amerikai ún. „osztály nélküli társadalom“ létezését, az átalakulás, közelebbről az osztályharc módozatainak elméleti és gyakorlati megállapításával adósak maradnak. Értelmiségi mozgalomról lévén szó, a tömeghatás sajnálatos, de érthető módon korlátozott. Úgy látják, hogy a jelenlegi amerikai társadalomban forradalmi energia kifejtésére csak a még nem integrált, tehát a legkevésbé manipulálható rétegek lehetnek képesek. Ezért fordul a figyelmük elsősorban a szinesbőrűek, valamint a társadalmi státust még nem élvező, de a polgári otthonból már kiszakadt fiatalok felé.

Külön vonulata az amerikai értelmiségnek a néger vezetők élgárdája Martin Luther Kingtől Malcolm X-ig. Ideológiájuk eltérő volt, sőt összebékíthetetlen. Sorsuk azonos lett: mindkettőjüket meg-

gyilkolták. A diákmozgalmak eddigi tanulságai ugyancsak megkérdőjelezik mind a „virágideológia és -stratégia“, mind pedig a nagyvárosi gerilla módszereit. A csoportok sokfélesége ma már eltűnőben van. Marad az „underground“ — a fiatalok külön életmódja, kultúrája, erkölcsi-viselkedési normái, a közvetlen beavatkozás kudarcának egyfajta beismerése. Külön kérdés, miként függ össze ez a passzivitás a szellemi (Zen-buddhizmus) és vegyi (LSD és egyébek) kábítószerek elterjedésével.

Végezetül Sükösd Mihály az amerikai értelmiségi ellenzék írásos megnyilatkozásait veszi szemügyre, s jellemző műfaji eltolódást állapít meg. Capote útja „a steril tökélyű“ szépprózától a *Hidegvérrel* bűnügyi riportjáig — eklatáns példa. A regény általában kiszorulóban van a rangos szellemi termékek sorából. Már Kerouac sem szépíróként hatott *Uton* című regényével, hanem egy életforma szociológiai jelzésével. Norman Mailer újabb könyvei is egyre inkább a non-fiction lehetőségeit aknázzák ki. Annál feltűnőbb a szociológiai tanulmány és az irodalmi esszé előretörése, szinte kizárólagossága. Sükösd utalása a 30-as évek magyar szociográfiái irodalmára mint lehetséges analógiára számunkra a jelenséget — az azonnali beavatkozás, a közvetlen hatás belső és külső kényszerét mint alkotói indítékot — sokatmondó közelségbe hozza.

Diderot és a mai francia értelmiség

(*Le Nouvel Observateur*, 1970. 308.)

Claude Roy, a legszellemesebb francia esszéírók egyike nem a felszínes analógiák, a tetszetős, de olcsó társítások művelője. Ha 1970-ben Diderot döbbenetes maiságáról ír, azt a francia értelmiséget foglalkoztató problémáknak és a felvilágosodás talán legradikálisabb képviselőjének egyaránt beható ismerete magyarázza. Az újrafelfedezésre valóban korszakos esemény: Denis Diderot műveinek eddig legteljesebb, hat kötetes, kronológiai kiadása szolgáltalt alkalmat.

A hatalmas szellemi utazás végén Claude Roy szerint egy gerilla-harcos Diderot útítársának érzi magát az olvasó anélkül, hogy a XVIII. század egyik legmélyebb gondolkodójában akár a dogmatikust, akár a fanatikust kellene felismernie. Roy tárgyilagosan veszi szemügyre például Diderot ateizmusát, melyről kimutatja (főként a *D'Alembert*

álma szövegét értelmezve), hogy valójában egyfajta metafizikai töltetű ateizmusról van szó, valahol a buddhizmus és Feuerbach között. A szerző ma is időszerűnek érzi azt, amit Goethe mondott a *Rameau unokaöccse* olvasásakor: „Minden összefügg, kapcsolódik: acélháló, melyet virágkoszorú rejt el a szemünk előtt.“ Diderot valóban nem alkotott filozófiai rendszert. De talán éppen ezért maradt gondolkodása olyan eleven, izgalmas, ma is használható. A metafizikában, akárcsak az esztétikában vagy a politikában, ez a gyakran felületesnek ítélt gondolkodó a legnagyobbakra jellemző éleslátással és szellemi bátorsággal mondott ki olyan igazságokat, melyeket ma is nehéz cáfolni, nem utolsósorban az etikai tartás támadhatatlansága érdemén.

1777-ben például Diderot összeállította azoknak a kérdéseket a jegyzékét, melyeknek megválaszolása, saját bevalása szerint, meghaladja az erejét. Roy úgy véli, ezekről a kérdésekről Diderot mai szellemi örökösei sem nyilatkozhatnának másként. Néhányat idéz is közülük: „Mely kormányzási forma lenne a legalkalmasabb egy nagy irodalom vezetésére? Es milyen övintézkedésekkel korlátozható az uralkodói hatalom? Milyen körülmények között vélheti magát az egyszerű magánember minden akaratok értelmezőjének?“

Csakhogy Diderot nem érte be pusztán a kérdéssel. „De sosem állította — írja Claude Roy —: egy probléma megoldódott attól, hogy megoldottnak nyilvánították, vagy hogy nagy szavakkal nagy nehézségeket lehet leküzdeni.“ Mindig tudott a kivánatos és a lehetséges között disztingválni, kételkedése mindenre kiterjedt, egyetlen kivétellel: semmilyen módon nem fogadta el azt, hogy az egyik ember tulajdona lehessen a másiknak, hogy az apáca az egyház, a feleség a férj, a katona a hadsereg, a nép az állam, a rabszolga pedig a tulajdonos — tulajdona lehet. A gyarmati kérdéssel — a kolonializmus kezdetén! — olyan fogalmakban beszél, s oly szenvedéllyel, mint ma Eldridge Cleaver, Sartre vagy Jean Genét. Úgy találja, hogy ha a gyarmati lázadás maga is „kiáltó igaztalanságok garmadáját“ szülné, a színeseknek, rabszolgáknak akkor is fegyvert kell és szabad ragadniuk elnyomóik kirtására. Annál figyelemre méltóbb ez, ha tekintetbe vesszük, hogy egy Robespierre 1793-ban a gyarmati rendszer védelmében támadja a girondistákat!

Mire jó a tudománytörténetírás?

(*Természet Világa*, 1970. 9.)

A 101. évfolyamában járó és néhány éve *Természet Világa* néven megújult *Természettudományi Közöny* szeptemberi számában *Mire jó a tudománytörténetírás?* címmel Vekerdi László írását közli a „Fórum“-rovat.

A cikkirő mindjárt az elején hangsúlyozza: „A tudománytörténetírás — ezt talán senki sem fogja tagadni — nem éli ma nálunk virágkorát.“ A továbbiakban az ironikus hangú írás a labdarúgás világából vett hasonlatokból kindulva végigvezet a tudománytörténetírás irányzatain.

Különösképpen érdekel minket az, hogy Vekerdi László, miután Gombocz Endre és Zemplén Jolán botanika-, illetve fizikatörténeti könyvéről szólva hangsúlyozza, hogy azokból szépen látható, mennyire egyenrangú egy ország szellemi életében a botanika, a fizika és az irodalom, cikkét a következőkkel

folytatja: „Legfőképpen azonban Benkő Samu gyönyörű Bolyai-könyvét kell itt megemlíteni. Ez a könyv példa rá, hogy becsülettel megmutatva a tudományok szükségképpen nemzetközi fejlődését, a népek egymásra utaltsága világlik ki, amely alól a legnagyobb országok sem kivételek. A nagy felfedezések keletkezése és jelentősége sokféleképpen értelmezhető, azonban létük és ritkaságuk egyértelműen demonstrálja a népek közös és oszthatatlan érdekeit. Holmi prioritásharcok helyett ezt megmutatni: elsőrendű kötelessége a mai tudománytörténetírásnak.“

Cikkének befejező részében Vekerdi a természettudományok terjedésével párhuzamosan szükséges tudománytörténeti ismeretátadással foglalkozik. Miután kitér a szakmák történeti szemléletének jelentőségére, a tudománytörténet oktatásának kezdetlegességére utal, majd — példamutató művek és módszerek felvillantása után — a tudománytörténeti ismeretek és a népművelés közti, ugyan-csak szükségszerű kapcsolatra is kitér.

NATALJA BARANSZKAJA Egy hét a sok közül című, a Korunk 10. számában közölt kisregényét a moszkvai Novij Mir 1969. 11. számából vettük át.

